

Siniša Zrinščak (ur.)

SOCIJALNA DRŽAVA U 21. STOLJEĆU – PRIVID ILI STVARNOST?

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2006, 388 str.

Zbornik radova *Socijalna država u 21. stoljeću – privid ili stvarnost* odaje dojam da je pitanje opstanka i očuvanja socijalne države vrlo stvarno pitanje, ali da su često politike i ideologije u svojoj retorici prema socijalnoj državi vrlo prividne. Urednik ovog zbornika, potaknut brigom za budućnošću socijalne države, okupio je radove relevantnih i eminentnih autora (uključujući i svoj) koji iz različitih rakursa, ali s istim ciljem, argumentirano i empirijski provjereno progovaraju o socijalnoj državi i svim njezinim pratećim problemima. Većina je tekstova u ovom zborniku objavljena u časopisu *Revija za socijalnu politiku*, a tematski je zbornik sličan zborniku radova izdanom 1998. godine pod naslovom *Globalizacija i socijalna država* u izdanju Revije za socijalnu politiku i Saveza samostalnih sindikata Hrvatske. Teme koje kontekstualiziraju radove u ovom zborniku, pa samim time i zbornik sam, jesu globalizacija, tranzicija, europeizacija, mirovinske reforme i socijalne politike. Autori ne nastoje kroz teme probleme socijalnih država (sadašnjih ili budućih) samo kritički uočiti, nego nastoje strukturalno uputiti u modele i mehanizme rješavanja istih.

Uvodni tekst je urednikov pod naslovom *Socijalna politika u procjepima globalizacije i europeizacije*. Lako pamtljivom statistikom autor upozorava na sve veći rast socijalne nejednakosti pokušavajući tako ocrtati krajobraz socijalne države. U drugoj polovini 20. stoljeća socijalna država doživljava svoje "zlatno doba" pa je, proživljujući tako svoje najbolje dane, postala sastavnim elementom zapadnih demokracija, pri čemu je onemogućila olako poigravanje sobom. No, koliko globalizacija može mijenjati tako pozicioni-

ranu socijalnu državu? Nastojeći dati uvid u teorijsku različitost poimanja utjecaja globalizacije na socijalnu državu i obratno, Zrinščak se odlučuje na pojmovnu segmentaciju koristeći se pritom pojmom europeizacije. Vijeće Europe artikulira svoju socijalnu politiku kao dio procesa europeizacije kroz tri osnovne grupe prava (Europska socijalna povelja, 1999), a to su: (1.) prava na radnom mjestu; (2.) posebna zaštita posebno ranjivih grupa; (3.) univerzalna socijalna zaštita cijelog stanovništva. Stoga, pokušavajući skicirati odgovor na pitanje o utjecaju globalizacije i europeizacije na socijalnu državu, Zrinščak smatra da i dalje treba voditi računa o utjecaju nacionalnih mogućnosti u kontekstu tih širih društvenih promjena i to upravo u modeliranju socijalnih politika.

Autor drugog članka *Socijalna država za XX. stoljeće?* je Gøsta Esping-Andersen koji je u ovom tekstu proširio svoj izvještaj što ga je podnio portugalskom predsjedavanju Europskom Unijom. Stavljaajući Europu u kontekst svjetskog gospodarstva, Esping-Andersen ističe da je nemoguće izbjeći pojave novih nejednakosti, no da zato treba rekonceptualizirati socijalna prava i to *hic et nunc*. Upozoravajući na transformaciju obitelji koja uzrokuje povećanje stope siromaštva djece, na mlade koji će zbog velike nesigurnosti rada sve više očekivati razdoblja nezaposlenosti, a usto će se preko njihovih leđa prelomiti posljedice mirovinskih reformi koja su trenutačno na snazi u Europskoj Uniji, te razvitak tercijarnog sektora koji uzrokuje povećanje kvalificiranih radnih mjesta, pri čemu se zapravo stvara masovna nezaposlenost i to u uslugama niske produktivnosti (osobne usluge pojedincima) i u uslugama u socijalnom sektoru, Esping-Andersen predlaže prioritete koji bi stvorili novu i pravedniju socijalnu državu, a to su: zaposliti majku i pomoći joj oko usklađivanja posla i brige za djecu, odgoditi odlazak u mirovinu, investirati u djecu i mlade, redefinirati odnos slobodnog vremena i zaposlenosti, te uspostaviti načelo jednakosti šansi tijekom cijelog života.

Treći članak također potpisuje Gøsta Esping-Andersen i to pod nazivom *Ka do brome društvu, još jednom*. Autor nastoji ski-

cirati bolji socijalni sustav koji se temelji na trima stupovima – tržištu, obitelji i državi. Odnosi tih triju stupova utječu na stvarnu razinu blagostanja. Strategija buduće socijalne politike Europske Unije stoga mora voditi računa o različitim pristupima u rješavanju socijalnih problema, ali mora kroz “model otvorene koordinacije“ naglasiti ciljeve i to, smatra autor, na četirima područjima: djeca i obitelji, rodni odnosi, radni život i umirovljenje.

Četvrti tekst *Zaposlenost, socijalna pravda i društveno blagostanje* autora Josepha E. Stiglitz, dosad već poznatog, ne samo stručnoj nego i široj javnosti. Stiglitz započinje ovaj rad nastojeći demantirati tvrdnje neoklasične liberalne ekonomske teorije kroz spoznaje ekonomike informacija. Kad je informacija nepotpuna i time tržište nepotpuno, a to je uvijek, smatra Stiglitz, onda dolazi do nesavršene konkurencije, povećanja nezaposlenosti i neučinkovitosti tržišta. Stiglitz zova je kritika u ovom članku najviše okrenuta akterima financijskih i komercijalnih interesa koji često pod velom neoliberalne ekonomije stvaraju socijalne probleme koji demantiraju postulate i teze te ekonomije.

Peti je autor u ovom zborniku Ulrich Walwei sa svojim člankom *Razina zaposlenosti i socijalna sigurnost: paradoksi globalizacije*. Napominjući važnost globalizacije koja utječe na socijalnu državu i socijalne politike, Walwei u zanimljivim tabelarnim prikazima i grafikonima iznosi podatke koji upućuju na probleme zaposlenosti. Na temelju tih podataka autor predlaže mjere koje bi pomogle u porastu razine zaposlenosti, naglašavajući pritom da je pitanje povećanja zaposlenosti sve više pitanje socijalne države koju treba modernizirati, a ne zanemariti.

Šesti tekst je rad autorica Séverine Chapon i Chantal Euzéby, a naslov je *Prema konvergenciji europskih socijalnih modela*. Njih dvije ističu da je tijekom devedesetih godina u Europskoj Uniji došlo do stanovite sinkronizacije ekonomskih ciklusa i da zato možemo govoriti o zapaženoj konvergenciji koja se uglavnom odnosila na zaposlenost i negativno na socijalnu zaštitu. No, brine to što postoji konvergencija europske strategije socijalne zaštite prema anglosaksonskom liberalnom modelu, pri čemu bi došlo do us-

mjeravanja socijalnih modela “prema dolje”. Autorice zaključuju da se integrirana Europa može izgraditi samo povećanjem solidarnosti na razini Unije i da tako moramo promišljati o ekonomskom rastu koji mora biti u službi socijalnog napretka.

Sedmi je članak nastao raspravom autora Maurizia Ferrerae, Manosa Matsaganisa i Stefana Sacchia pod naslovom *Model otvorene koordinacije protiv siromaštva: novi proces socijalnog uključivanja* Europske Unije. Glavni elementi modela otvorene koordinacije (MOK) jesu nacionalni planovi, zajedničke smjernice, zajednički evaluacijski izvještaji i preporuke, pri čemu ti elementi nisu obvezujući, što znači da se ipak pridaje važnost nacionalnoj državi. Nastojeći rekonstruirati političke događaje koji su pravno utjecali na formiranje socijalne politike Europske Unije, autori ističu kako se otvorenom koordinacijom, pri čemu su se komparirali nacionalni planovi i strategije vezani za pitanje socijalne isključenosti, pokazao heuristički i majeutički potencijal.

Osmi tekst je urednikov i to pod naslovom *Socijalna politika u kontekstu korjenite društvene transformacije postkomunističkih zemalja* s kojim se u ovom dijelu zbornika tematizira socijalna država s naglaskom na tranzicijske zemlje. Siniša Zrinščak započinje ovaj članak povijesno preglednom skicom i grubo naznačujući ekonomske probleme komunističkih zemalja. Konstatirajući da je razdoblje komunizma bilo razdoblje socijalnih prava i temeljne socijalne sigurnosti, autor, koristeći se raznolikim podacima o zemljama koje prolaze kroz tranziciju (transformaciju), naglašava da je socioekonomska različitost među zemljama prevelika te da je upitna primjena iste razvojne politike. No, ono što je uistinu zajedničko zemljama tranzicije jest upravo pitanje socijalne nesigurnosti i nejednakosti koje se upravo tijekom prvih nekoliko godina tranzicije intenzificiralo, pa ipak nije stvorilo bitnu razliku u odnosu na ostale države Europske Unije ili zemlje OECD-a. Stoga, u analizama postkomunističkih zemalja i njihovih socijalnih politika treba voditi računa o teretu naslijeđa, ali i o jakom liberalnom utjecaju na domaću ekonomiju.

Deveti je tekst *Jastuk koji guši? Transformiranje "komunističke socijalne države" u srednjoistočnoj Europi* autora Jánosa Mátyása Kovácsa. Kovács smatra da je socijalna država u komunizmu bila opresivna i pseudohumana te da su prve intervencije liberalizma dovele do povećanja blagostanja. Stoga, Kovács smatra da se previše inzistira na socijalnoj državi pri čemu ekonomski potresi nisu toliko jaki da bismo morali nositi toliki jastuk za ublažavanje udaraca.

Deseti članak *Zašto je nezaposlenost i dalje tako visoka u srednjoj i istočnoj Europi?* autorice Alene Nesporove bavi se nezaposlenošću. Iznoseći brojne podatke za postkomunističke zemlje Nesporova konstatira da se tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća nezaposlenost povećala i stekla karakteristiku dugotrajnosti. Tu nezaposlenost trebamo promatrati u kontekstu ekonomske situacije komunizma, ali trebamo voditi računa i o ekonomskoj politici nakon komunizma koja je, prihvaćajući sugestije Washingtonskog konsenzusa, utjecala na rast stope nezaposlenosti. Tako su na razvoj zapošljavanja najviše utjecali sljedeći čimbenici: privatizacija, strane investicije, razvoj malih poduzeća i zakonodavne i institucionalne reforme. Stoga autorica upravo kroz te čimbenike stavlja u fokus pitanje zaposlenosti kao glavnog načina rješavanja pitanja socijalne države.

Jedanaesti tekst autora Janosa Kornaija naslovljen je *Što zemlje koje započinju postsocijalističku transformaciju mogu naučiti iz dosadašnjih iskustava?* Toj temi Kornai pristupa s puno opreza i započinje s tim da ne postoje univerzalna pravila koja bi mogla biti primjenjiva na sve ili na jednu državu. Koristeći se ponajprije iskustvom svoje države, a onda i iskustvima nekih drugih tranzicijskih zemalja, autor izlaže neke od scenarija koji su izgledni u započinjanju postsocijalističke transformacije, naglašavajući pritom da ne postoji nešto kao "nepolitička" odluka.

Dvanaesti se, zajedno sa zadnjim članom, bavi pitanjem mirovinskog sustava. Naslov članka je *Problemi u oblikovanju mirovinskog sustava* autorice Marie Augusztinovics. Augusztinovics smatra da trenutačna ekonomska situacija ne pogoduje tradicio-

nalnom mirovinskom sustavu. Cijela rasprava oko mirovinskih fondova vodi se iz dvaju tabora. U jednom se taboru govori o javnom sustavu tekuće raspodjele, odnosno o sustavu definiranih naknada, dok se u drugom govori o privatnim fondovima, odnosno o sustavu definiranih prinosa. Autorica smatra da se veza zarada – doprinos može ispostaviti opasnijom za mirovinski sustav nego labava veza doprinos – naknade, tj. da cijela priča oko privatnih mirovinskih fondova ne rješava glavne probleme, a dovodi do znatnih troškova.

Trinaesti i posljednji članak zbornika je *Mirovinske reforme: mitovi, istine i izbori mirovinske politike* autora Nicholasa Barra. Dekonstrukcijom nekih mitova o mirovinskim sustavima autor pokušava razjasniti kako zapravo funkcionira sustav definiranih doprinosa u kojem pojedinci godinama alimentiraju doprinose u mirovinske fondove, a kako funkcionira sustav definiranih naknada koji se temelji na generacijskoj solidarnosti. No, Barr zaključuje da je za dobar mirovinski sustav potrebna efikasna javna uprava, te da je rasprava između sustava definiranih prinosa i sustava definiranih naknada sekundarna, odnosno da postoje različiti načini kako postići zadane ciljeve, a u ovom slučaju je to održiv i optimalan mirovinski sustav.

Knjiga *Socijalna država u 21. stoljeću – privid ili stvarnost* zbornik je tekstova koji pregledno, a ponegdje i dubinski govori o temama socijalne države. O temama kojima smo često okruženi, temama u koje smo duboko iskustveno involvirani, a o kojima često, osim na nekoj kolokvijalnoj razini, ne znamo mnogo. Stoga je potreba za ovakvim zbornicima nasušna, ali ne samo u stručnim zajednicama, nego upravo među *decision-makerima* koji počesto poneseni nekim ideologijama ili teorijskim sustavima zaboravljaju da je socijalna država veliko društveno postignuće kojeg se ne smijemo tako olako pod geslom profita odreći. Vrijednost ovog zbornika jest u raznolikosti autora, bilo po disciplinama, bilo po društvu iz kojeg dolaze, te se tako ovaj zbornik ulovio u koštac s kompleksnošću problema socijalne države i samim time demantirao jednog od svojih au-

tora koji je napisao “bojim se da je lakše reći da su stvari složene, nego utvrditi koliko su točno složene” (235).

Branko Ančić

Brian Barry

KULTURA I JEDNAKOST: EGALITARNA KRITIKA MULTIKULTURALIZMA

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2006,
463 str.

Trebaju li moderna društva i države afirmirati kolektivna prava skupina koje ih čine i institucionalno zaštititi zahtjeve tih skupina ili je rješenje za takve probleme u još jačoj afirmaciji ideje jednakog građanstva? To su neke od temeljnih dvojbi različitih pristupa u i oko suvremenog multikulturalizma, a Brian Barry jedan je od autora koji toj raspravi daje znatan doprinos. Brian Barry je profesor političke filozofije na Sveučilištu Columbia i profesor emeritus na *London School of Economics and Political Science*. Za svoj je doprinos normativnoj političkoj teoriji 2001. dobio nagradu *Johan Skytte* za političku znanost koju dodjeljuje Skytte fondacija pri Sveučilištu Uppsala u Švedskoj. Osim *Kulture i jednakosti*, među utjecajnijim su mu djelima *Theories of Justice* (1989) i *Justice as Impartiality* (1996). Njegova najnovija knjiga *Why Social Justice Matters* objavljena je 2005. godine. Knjiga *Kultura i jednakost: egalitarna kritika multikulturalizma* podijeljena je na tri velika dijela (Multikulturalizam i jednaki tretman, Multikulturalizam i grupe, Multikulturalizam, univerzalizam i egalitarizam) te niz potpoglavlja. Već u uvodu knjige autor ističe neke svoje intimne tegobe, a jedna od važnijih, tematski vrlo značajna za knjigu, svakako je nacionalizam kao popudbina praznine koja je ostala nakon

raspada socijalizma i defanzive marksizma. Kako smatra Barry, Europom kruži bauk “neumjerenog nacionalizma, prekomjerne etničke samosvijesti i zanesenosti onime što ljude razdvaja nauštrb onoga što ih povezuje”. Sve se više pojavljuju zahtjevi pojedinih skupina za posebnim tretmanom. Kako autor priznaje, vjerovao je u slom multikulturalizma koji zagovara politizaciju kulturnih razlika, ali to se ne događa. Stoga se izgleda valjalo prihvatiti kritičkog preispitivanja takvog političkog koncepta i teorijske pozicije, što Barry u ovoj knjizi i čini. Nasuprot multikulturalistima, koji tvrde da liberalna politika ne osigurava jednakost i slobodu za pripadnike različitih društvenih skupina i da se prava sloboda može postići samo “politikom različitosti”, Barry želi pokazati da se upravo takvom politikom ne mogu ozbiljiti prava na jednakost i slobodu. On zastupa liberalnu državu u kojoj je jednakost pred zakonom najbolji način pomirenja kulturnih razlika. Tako je učinjeno s religijom koja je depolitizirana, a liberalni poredak je “slijep na različitost” u religioznom smislu. Stoga, ono što liberalnoj opciji često prigovaraju njezini kritičari da je “asimilacionistička” i da ne dopušta identitetima da se razviju u svojoj punoći, autor poriče navodeći upravo primjer religije i njezine depolitizacije kao krucijalne. To je, po njemu, očuvalo i protestantizam i katolicizam, a spriječilo njihovo sukobljavanje sve do oružanih sukoba i mogućih međusobnih istrebljenja. U drugom dijelu knjige razmatra se tema *Multikulturalizam i grupe*. Liberalizam čuva pojedinca pred grupom. To je bitno, kaže autor, jer se time sloboda proteže do svakog člana društva. Ako je država liberalna, grupa (npr. vjerska) ne može kažnjavati svoje pripadnike za neposluš, osim što ih može izopćiti. U nekim prijašnjim razdobljima moć grupe nad pojedincem bila je velika, sve do prava na život svojih članova, a problem odnosa pojedinac – grupa najduže se zadržao u porodici koja je sve do novijih vremena bila donekle zabran za izvangrupne aktere, što je bilo osobito teško za djecu i žene. Multikulturalizam, izvođeci svoju politiku iz teorije grupnih prava, često sužava opseg opcija otvorenih svakom pojedincu, pa se često pojedincima unutar